

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра банківської справи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

Механізм рефінансування банків

Студентки 2 курсу 7м групи
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»
спеціалізації «Управління банківським
бізнесом»

Легусової Вікторії
Вікторівни

Науковий керівник
д-р екон. наук,
професор

Шульга Наталія
Петрівна

Гарант освітньої програми
д-р екон. наук,
професор

Шульга Наталія
Петрівна

Київ – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ МЕХАНІЗМУ РЕФІНАНСУВАННЯ БАНКІВ	6
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РЕФІНАНСУВАННЯ БАНКІВ УКРАЇНИ.....	15
2.1 Аналіз обсягів, структури рефінансування банків за рахунок коштів центрального банку та його погашення.....	15
2.2. Оцінювання взаємозв'язку між ставкою рефінансування та окремими монетарними індикаторами.....	25
РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК МЕХАНІЗМУ РЕФІНАНСУВАННЯ БАНКІВ УКРАЇНИ.....	33
3.1. Досвід рефінансування в зарубіжних центральних банках.....	33
3.2. Удосконалення механізму рефінансування банків за рахунок коштів НБУ	44
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55

ВСТУП

Актуальність дослідження. Рефінансування є ключовим інструментом монетарної політики центральних банків для забезпечення ліквідності банків при незбіганні строків залучення і розміщення ресурсів. Особливо гостро проблема ліквідності банків постала під час світової фінансової кризи 2008–2009 рр., її хвилі в Україні протягом 2014–2015 рр. внаслідок анексії Криму та військових дій на сході країни, а також внаслідок світової пандемії COVID-19.

Різке погіршення економічної ситуації в Україні, що виявилось у падінні ВВП, зростанні дефіциту бюджету та розмірів державного внутрішнього і зовнішнього боргу, негативному сальдо платіжного балансу, різкому знеціненні національної валюти, зменшенні обсягів золотовалютних резервів та суттєвому підвищенні процентних ставок, обумовило панічні настрої населення та суб'єктів господарювання. Банківська паніка призвела до раптового відтоку значного обсягу коштів з банківського сектора. В цих складних умовах практично усі банки відчували гостру потребу в ліквідних коштах, яка могла б бути задоволена лише Національним банком України як кредитором останньої інстанції. Завдяки кредитам НБУ вдалося налагодити безперервність розрахунків в економіці та здійснити регулювання грошово-кредитного ринку через кредитний та процентний канали.

Проблема рефінансування банків є предметом дослідження багатьох зарубіжних та вітчизняних авторів: С. Арбузов [1], Б.Карпінський [2], Шарп У. [3], В. Райзберг [8], С. Ожегов [7], Е. Долан [16], О. Мельниченко [14], Б. Адамик [22] та інших. Проте до сих пір залишається низка невирішених проблем з підвищення результативності рефінансування банків НБУ та налагодження управління ризиками центрального банку в цій сфері. Останні події в банківському секторі та загострення кризи вимагають нового погляду на проведення операцій з рефінансування банків та спонукають до пошуків шляхів його вдосконалення.

Наукова та практична значущість цих та інших проблем обумовлює важливість і необхідність проведення даного наукового дослідження.

Метою дослідження є розкриття теоретичних та методичних положень щодо механізму рефінансування банків в Україні, а також розробка пропозицій щодо його вдосконалення.

Для досягнення цієї мети були сформульовані такі **завдання**:

- розглянути теоретичні основи механізму рефінансування банків України Національним банком України;
- провести оцінку динаміки обсягу та структури рефінансування банків України;
- провести аналіз зміни ставки рефінансування НБУ, облікової ставки, валютного курсу та ВВП;
- аналізувати динаміку погашення коштів рефінансування банками України;
- дослідити зарубіжний досвід механізму рефінансування банків;
- розробити рекомендації щодо удосконалення механізму рефінансування банків в Україні.

Об'єктом дослідження є Національний банк України та зарубіжні центральні банки, а **предметом дослідження** – теоретико-методологічні та практичні аспекти механізму рефінансування банків.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять наукові праці, рекомендації та нормативні документи НБУ з питань регулювання ліквідності банківської системи.

В основу дослідження покладено загальнонаукові та спеціальні методи пізнання: абстрактно-логічний - для аналізу фахової літератури, теоретичного узагальнення й формування висновків щодо сутності механізму рефінансування та напрямків його покращення; декомпозиції - для розкриття мети дослідження та постановки завдань; методи аналізу та синтезу - для деталізації процесу рефінансування банків; системної оцінки; статистично-економічний метод - для оцінки рівня ліквідності банківської системи України; метод порівняльного

аналізу (для зіставлення фактичних даних звітного та попередніх років); метод табличного подання результатів дослідження; метод системного підходу – для обґрунтування висновків та надання пропозицій щодо удосконалення механізму рефінансування вітчизняної банківської системи.

Інформаційною базою дослідження є Закони України, інші нормативно-правові акти центральних органів влади, зокрема Постанови та Інструкції НБУ, монографічні дослідження та наукові публікації вчених-економістів, рекомендації Базельського комітету. Інформаційні джерела для аналітичних розрахунків обмежуються офіційними даними НБУ та відомостями, що розміщені на офіційних сайтах зазначених установ.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані під час дослідження наукові результати можуть стати основою для подальших наукових досліджень в напрямі розвитку рефінансування банків та підтримки їх ліквідності.

Особистий внесок магістра. Випускна кваліфікаційна робота є самостійним завершеним дослідженням автора.

Публікації. Окремі результати дослідження знайшли відображення в науковій статті: Легусова В. Довгострокове рефінансування банків України // Фінансові установи в умовах глобальних дисбалансів: зб. наук. ст. студ. денної форми навчання / відп. ред. Н.П. Шульга. Київ. нац. торг. – екон. ун-т, 2021.

Обсяг та структура роботи. Робота складається з 3 розділів, вступу, висновків і пропозицій та списку використаних джерел. Обсяг роботи складає 50 сторінок. В роботі представлено 8 таблиць, 3 рисунка та використано 49 наукових джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ МЕХАНІЗМУ РЕФІНАНСУВАННЯ БАНКІВ

Рефінансування є важливим інструментом грошово-кредитної політики центральних банків для забезпечення ліквідності банків, однієї сторони, та стимулювання розвитку ділової активності в економіці країни, з іншої. Враховуючи важливе суспільне значення рефінансування в підтримці стабільності банківської системи та фінансовій підтримці економіки в період її стагнації, звернемося до походження цього терміну.

Наукова спільнота по різному визначають походження терміну рефінансування: «фінанси» (кінець XVIII ст.), «фінансист» – (друга половина XIX ст.), «фінансування» (початок XX ст.) [6]. Так «фінанси» (finance) розглядають як «грошові кошти, елемент господарського обороту, гроші, грошові відносини» [7, с. 693]; «фінанси» (від лат. *financia* – готівка, дохід); як «загальний економічний термін, котрий визначає як грошові ресурси, фінансові ресурси, що розглядають в їх створенні, розподілі та перерозподілі, так й економічні відносини, обумовлені взаємними розрахунками між суб'єктами господарювання» [8, с. 406].

До того ж термін «рефінансування» означає як «знову», «ще раз», «заново», «по-новому». Префікс *re-* (лат. *re.*) вказує на: 1) повторну, поновлювану дію; 2) протилежну, зворотну дію, протидію (наприклад, реевакуацію) [7]. Видається у контексті рефінансування банків, більш адекватним є перший варіант, тобто відновлення вільних резервів при надходженні додаткових коштів.

В науковій літературі існує широкий діапазон думок стосовно виизначення дефініції «рефінансування», а відтак автори по різному розуміють його значення, зокрема, як процес фінансування, джерелами якого є нові запозичення.

Доволі гостра дискусія розгорнулася в наукових джерелах стосовно трактування дефініції «рефінансування» (табл.1.1)

Таблиця 1.1

Визначення поняття «рефінансування» у роботах науковців

Автор	Визначення
Арбузов С.Г. [1]	операції з надання банкам кредитів у встановленому Національним банком порядку.
Карпінський Б.А. [2]	це погашення старої заборгованості, шляхом отримання нових зобов'язань.
Дж.Бейл [3]	заміна засобів, які були витрачені на певний момент часу, іншими фінансовими ресурсами для продовження надання кредиту, коли всі засоби розподілені або погасити заборгованість, що утворилась.
Салтикова Г.В. [4]	зміна старого облігаційного випуску новим, при настанні терміну погашення старого випуску, задля зменшення процентної ставки по боргу.
Тагирбеков К.Р. [5]	надання Центральним банком кредитних ресурсів у формі прямих кредитів, переобліку векселів, позик під заставу цінних паперів, а також через механізм організації кредитних аукціонів .

Доречно зауважити, що рефінансування розглядається на двох рівнях: центрального банку та комерційного. З огляду центрального банку рефінансування означає найчастіше як надання кредитів комерційним банкам для підтримки їх ліквідності, а період кількісного пом'якшення як - видача кредитних ресурсів для довгострокового кредитування реального сектору економіки. З позиції комерційного банку кредиту, часто – це заміна одного активу на інший, наприклад, грошей на цінні папери, цінних паперів на цінні папери з дещо іншими умовами погашення, або зміна умов кредитування тощо.

Трактування терміну «рефінансування» можна зустріти у Постанові Правління Національного банку України № 615 від 17 вересня 2015 року.

Рефінансування - операції з надання банкам кредитів у встановленому Національним банком порядку. Це визначення рефінансування у вузькому розумінні, а в широкому – це процес відновлення вільних ресурсів, який відбувається під регулятивним впливом центрального банку відповідно до напрямів монетарної політики, забезпечує підтримку ліквідності банків, їх платоспроможність та прибутковість банку за допомогою різних фінансових інструментів, а також сприяє активізації ділової активності в суспільстві, і, як наслідок, економічному зростанню країни.

Національний банк України використовував до четвертого кварталу 2021 року такі кредити рефінансування: 1) постійно діючу лінію рефінансування для надання банкам кредитів овернайт; 2) кредити рефінансування строком до 90 днів; 3) кредити рефінансування строком до 1820 днів [10].

Формування механізму рефінансування банків відбувалося під впливом розвитку банківської системи, а відповідно змінювалися погляди на його тлумачення та складові компоненти. Невдаючись у наукову дискусію стосовно тлумачення терміну «механізм рефінансування банків», надамо сутнісне його розуміння як сукупність елементів (компонентів), між якими існує прямий та зворотній зв'язок, що характеризують процес надання, обслуговування та погашення банками кредитів, отриманих від НБУ на умовах строковості, платності, поверненості, цільового використання та забезпеченості.

На нашу думку, метою рефінансування банків з боку НБУ є надання їм кредитів, цільоване використання яких полягає, насамперед, у покритті розривів, що виникають у банків внаслідок неспівпадань за строками та сумами надходжених коштів та потребою в них для виконання зобов'язань перед клієнтами та контрагентами.

Мета механізму рефінансування має бути узгоджена зі завданнями, які постають у контексті її досягнення, а також сприяння реалізації мандатів НБУ (цінової і фінансової стабільності, економічному зростанню країни), однієї сторони, а з іншої – підтримки ліквідності, прибутковості та зниження ризиків для банків задля підтримки в поточному періоді та перспективі їх життєздатності.

На нашу думку, при побудові механізму рефінансування, перед НБУ мають поставати наступні завдання:

- визначення видів кредитів, які потребують банки, виходячи зі стану їх ліквідності та ключових трендів монетарної політики на поточний рік;
- встановлення процедури отримання коштів від регулятора;
- визначення прийнятних форм забезпечення за отриманими банками кредитів від НБУ;
- розробка переліку та розмірів штрафних санкцій за несвоєчасне та неповне погашення банками кредитів;
- обґрунтування величини ставки рефінансування для його різних видів;
- налагодження ефективного управління ризиками регулятора, який кредитує банки;
- здійснення моніторингу сучасних тенденцій розвитку системи рефінансування в зарубіжних центральних банках та визначення доцільності його використання в Україні;
- проведення аналізу впливу обсягів та ставки рефінансування НБУ на зміну ВВП, валютний курс; вартість кредитів та депозитів, а також їх обсяг для клієнтів банків;
- узгодження механізму рефінансування з інструментами монетарної політики центрального банку;
- забезпечення високого рівня прозорості механізму рефінансування банків.

Основними елементами механізму рефінансування банків є суб'єкти, об'єкти, важелі (процентка ставка, валютний курс, ціна ОВДП тощо).

В якості об'єктів рефінансування можуть виступати обсяг ліквідних коштів, яких не вистачає банку для підтримки ліквідності на прийнятному рівні та обсяг коштів, що потребує банк для довгострокового кредитування своїх клієнтів.

Суб'єктами рефінансування можуть бути не тільки НБУ та банки, але й Державна іпотечна установа (ДІУ) та клієнти банків.

Слід розрізнити керуючих суб'єктів рефінансування на міжнародному (глобальному) та національному (локальному) рівнях. До керуючих суб'єктів на міжнародному рівні варто віднести МВФ, Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку, міністерство фінансів, центральні банки країн, транснаціональні банки тощо.

На національному рівні керуючими суб'єктами рефінансування є:

- Верховна Рада України, до повноважень якої відноситься розробка та прийняття законів, які регламентують процес рефінансування;
- Національний банк України, який детально прописує види, умови та процедуру рефінансування банків та його погашення, а також визначає процентну ставку;
- спеціалізована іпотечна установа та інші фінансові установи. Законом України «Про іпотеку» (р. 4 ст. 28) визначено, що «суб'єктом рефінансування є банки та інші фінансові установи, в тому числі спеціалізована іпотечна установа. Рефінансування іпотечних кредиторів здійснюється суб'єктами рефінансування за рахунок коштів, отриманих від розміщення іпотечних цінних паперів». Статтею 32 цього Закону встановлено порядок рефінансування власників заставної вартості, тобто боргового цінного паперу, який засвідчує право його власника на отримання від боржника виконання основного зобов'язання [11];

- банки, які рефінансують кредити, які надавалися клієнтам.

У процесі рефінансування відбувається взаємодія між кредитором та позичальником на чітко визначених у договорі умовах. Причому кожна зі сторін договору має дотримуватися належних їй прав та нести встановлену відповідальність. Механізм рефінансування буде тільки тоді ефективним, коли кожний із його суб'єктів при цьому досягне поставлених перед собою цілей.

Механізм рефінансування має базуватися на певних принципах. Зокрема, в науковій праці зазначаються наступні принципи рефінансування банків: незалежності, максимальної дієвості, пріоритетності, транспарентності, керованості, правового регулювання, добровільності, універсальності, рівноправності та оптимальності [50].

Нам видається, що зазначені принципи слід поділити на дві групи. До першої з них варто віднести загальні принципи, на яких ґрунтується діяльність центрального банку в цілому, до другої – специфічні принципи, на основі яких формується та функціонує механізм рефінансування банків.

До загальних принципів рефінансування банків зі сторони НБУ доречно віднести наступні:

- незалежності (центральный банк має економічну, політичну та інституційну незалежність і самостійно визначає контури монетарної політики, її інструменти та механізм рефінансування банків);
- максимальної дієвості (при реалізації монетарної політики в цілому та її складових, включаючи рефінансування, центральный банк прагне досягти поставлених цілей);
- пріоритетності (інтереси центрального банку є пріоритетними у порівнянні з інтересами інших сторін при прийнятті рішення щодо здійснення тих чи інших заходів, в тому числі в сфері рефінансування);

- базовий (дотримання принципів кредитних відносин, якими є цілеспрямованість, поворотність, терміновість, платність, забезпеченість);
- прозорості (уся діяльність центрального банку, за виключенням окремих питань, що торкаються державної таємниці, є прозорою);
- правового регулювання (на центральний банк покладається функція здійснення правового регулювання банківської діяльності, не виключенням є рефінансування банків).

У процесі реалізації своїх функцій НБУ, зазвичай, дотримується цих загальних принципів, включаючи рефінансування банків.

Водночас, при кредитуванні банків, регулятор свою діяльність у цій сфері базує на дотриманні специфічних принципів, зокрема:

- оптимальності (краще назвати мінімізації ризиків, які виникають у регулятора при наданні кредитів банкам);
- рівноправності (центральный банк формує рівнонапружені умови для фінансування банків незалежно від форми їх власності та країни походження капіталу);
- селективного вибору (надання пріоритету при видачі кредитів тим банкам, які спрямовують кошти рефінансування на обслуговування ключових галузей економіки);
- добровільності (банки отримують можливість отримувати кошти на міжбанківському ринку чи в центральному банку як кредитором останньої інстанції);
- цільового використання (НБУ має сформулювати такі умови рефінансування, які б не створювали б можливість його використовувати на проведення валютних спекуляцій чи купівлю ОВДП, що мало місце в минулому);

- керованості (за допомогою рефінансування знижуються кредитний ризик, процентний ризик при довгостроковому кредитуванні та ризик ліквідності).

Останнім часом НБУ надає кошти рефінансування без обмежень, однак лише за умови наявності достатнього обсягу ліквідного забезпечення. З огляду зазначеного втратив свою актуальність принцип обмеження. Нам видається недоцільним також виокремлювати принцип універсальності, оскільки він перекликається з принципом рівноправності.

Значним кроком вперед у розвитку механізму рефінансування банків за рахунок коштів Національного банку України стало прийняття постанови Постанови Правління Національного банку України №91 «Про затвердження Змін до Положення про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи» від 26 серпня 2021 року. Згідно з цією постановою банки мають можливість отримувати кредити від центрального банку двох видів – кредити «овернайт» та кредити рефінансування, заставою за якими може виступати пул активів.

Доречно зауважити, що до складу пулу активів відносяться цінні папери, включаючи майнові права на майбутні надходження грошових коштів, які можуть бути в різних валютах (національній та/або іноземній). Серед цих цінних паперів варто відзначити облігації міжнародних фінансових організацій (емісія яких здійснюється відповідно до законодавства України), включаючи майнові права на майбутні надходження грошових коштів; корпоративні облігації, розміщення яких здійснено під гарантію Кабінету Міністрів України, включаючи майнові права на майбутні надходження грошових коштів; облігації внутрішніх місцевих позик (далі – облігації місцевих позик), включаючи майнові права на майбутні надходження грошових коштів.

Крім цінних паперів, до пулу включаються також депозитні сертифікати в Національному банку, іноземна валюта, грошові кошти в національній та/або іноземній валюті, що перераховані як сплата доходу та/або погашення заставлених цінних паперів та/або депозитних сертифікатів, майнові права на майбутні надходження за якими передано в заставу [51].

Отже, у процесі аналізу механізму рефінансування, ми зрозуміли, що це основний інструмент монетарної політики центральних банків, який має об'єкт і суб'єкт, організаційну структуру, базується на дотриманні певних принципів.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РЕФІНАНСУВАННЯ БАНКІВ УКРАЇНИ

2.1 Аналіз обсягів, структури рефінансування банків за рахунок коштів центрального банку та його погашення

НБУ здійснює регулювання ліквідності банківської системи в межах визначених монетарних параметрів та в обсягах, які потрібні для їх збалансування та управління грошово-кредитним ринком. Обсяги рефінансування банків за рахунок коштів НБУ за 2018-2020рр. представлені в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Обсяги рефінансування банків за рахунок коштів НБУ за 2018-2020рр. (млн.грн)

Рік	Квартал				Всього за рік
	I	II	III	IV	
2018	40941,50	2621,00	39884,00	97726,30	181172,80
2019	37404,40	38996,20	24865,70	771,20	102037,50
2020	49972,40	20242,80	18072,10	79758,20	168045,50

Складено автором за даними [18]

Аналізуючи таблицю 2.1 ми можемо спостерігати нестабільну динаміку. Найбільше коштів рефінансування було надано у 2018 році, а саме у четвертому кварталі. Найбільше у 2019 році було видано коштів у другому кварталі. Якщо порівнювати четвертий квартал з другим кварталом 2018 року, то у четвертому кварталі їх було видано на 36375,2 млн. грн. більше через те, що знизився рівень фінансової стабільності банків.

У 2020 році було видано коштів рефінансування на 13127,3 млн. грн. менше ніж у 2018 році та на 66008 млн. грн. більше ніж у 2019 році. На нашу думку, такий великий розрив обсягу рефінансування між 2019 та 2020 роком був спричинений світовою економічною кризою у зв'язку з пандемією COVID-19.

Усього за 2020 рік НБУ видав банками 168 млрд.грн кредитів рефінансування терміном дії від 30 днів, в тому числі 124 млрд.грн – довгострокові рефінансування строком на 1820 днів, їх частка в загальному обсязі усіх наданих кредитів рефінансування складає майже 74%.

Найбільше кредитів рефінансування з 8 травня 2020 року по 21 травня 2021 року банк видав таким банкам:

1. Державним:

- Укресімбанк – 27,8 млрд.грн;
- АТ «Ощад банк» - 21,4 млрд.грн.

2. Недержавним:

- Альфа-Банк – 9,9 млрд.грн.;
- АкордБанк – 8,7 млрд.грн.;
- Універсалбанк – 4,8 млрд.грн. [19].

Національний банк України протягом 2018-2020 рр. здійснював операції з рефінансування банків шляхом надання банкам коштів на умовах овернайт та проведення тендерів (табл.2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка та структура наданих кредитів рефінансування НБУ банкам України станом на 31.12.2018- 31.12.2020 рр.

Період	Усього наданих кредитів рефінансування, млн. грн.	Кредити овернайт, млн. грн.	Питома вага кредитів овернайт, %	Кредити надані на тендерах, млн. грн	Питома вага кредитів, наданих на тендерах, %
2018	181172,8	144604,3	79,82	36568,5	20,18
2019	102037,5	39274,8	38,49	62731,1	61,48
2020	168045,51	44213,01	26,31	123832,5	73,69

Складено автором за даними [18]

Дані табл.2.2 свідчать, що питома вага кредитів «овернайт» постійно знижується з 79,82% в 2018 р. до 26,31% в 2020 р., тобто в майже 3 рази.

Ситуацію у 2018 році можна пояснити, потребою банків у додаткових коштах для забезпечення поточної ліквідності та дотримання економічних нормативів, встановлених НБУ.

У той же час за тендерними умовами частка коштів рефінансування НБУ за цей же період зросла з 20,18% до 73,69%, тобто в 3,7 рази. Кредитів рефінансування шляхом проведення тендерів із підтримання ліквідності банки отримували строком від одного до п'яти років.

У 2019 році було надано коштів банкам шляхом проведення операції репо – 31,6 млн. грн., що складає 0,03% від обсягу усього наданих кредитів рефінансування.

У 2020 році ситуація змінюється завдяки зростанню коштів, які отримували банки у вигляді довгострокового рефінансування через тендерний механізм.

Для того, щоб посилити ефект від підвищення облікової ставки та стримування інфляції Національний банк відмінює антикризові монетарні заходи. Відповідно до узгодженого графіку з початку четвертого кварталу 2021 року припиняється проведення операцій із довгострокового рефінансування та

процентного свопу. Це рішення узгоджується з Основними засадами грошово-кредитної політики на 2021 рік та середньострокову перспективу.

Останній тендер із довгострокового рефінансування відбувся 10 вересня, а аукціон своп процентної ставки – 29 вересня 2021 року. Крім того, Національний банк України продовжив нормалізацію операційного дизайну монетарної політики з метою підвищення ефективності монетарної трансмісії. Таким чином з 1 жовтня 2021 року період операцій з надання кредитів рефінансування на тендерах скорочено з 90 до 30 днів [20].

Національний банк здійснює контроль за своєчасним поверненням банками коштів за операціями з рефінансування та сплатою процентів за ними, зворотним викупом цінних паперів за операцією прямого репо, а також за виконанням банками всіх умов укладених генеральних договорів.

У разі, якщо банк не виконав або неналежно виконав свої зобов'язань, які передбачені генеральним кредитним договором у перший робочий день, що настає за днем закінчення строку виконання банком зобов'язань за операціями рефінансування, Національний банк:

- 1) забезпечує повернення цієї заборгованості на рахунки з обліку простроченої заборгованості та прострочених нарахованих доходів;
- 2) надсилає банку повідомлення про порушення зобов'язання з вимогами про те, що необхідно сплатити прострочену заборгованість банку у строки, установлені в повідомленні.

З наступного календарного дня, що настає за днем невиконання банком зобов'язань, Національний банк нараховує пеню в розмірі 0,1 процента від суми простроченої заборгованості за кожен день прострочення, але не більше подвійної облікової ставки Національного банку, яка діяла в період прострочення виконання зобов'язання. Нарахування пені припиняється на наступний день після виконання

банком простроченого зобов'язання або через шість місяців із дати, коли зобов'язання мало бути виконано.

Національний банк, керуючись статтею 73 Закону України “Про Національний банк України”, у разі якщо банк не виконав або неналежно виконав представлені вимоги Національного банку щодо сплати у визначений строк простроченої заборгованості банку, має право застосувати головне і безсумнівне право про списання в безперечному порядку заборгованості з рахунків банку та/або забирає активи (майно), що формують вартість та перебувають у заставі як забезпечення вимог Національного банку, та задовольняє свої вимоги за рахунок доходу від реалізації шляхом продажу заставлених активів (майна), що формують пул, та/або набуття їх у власність, та/або отримання коштів від їх погашення/дострокового погашення [10]. Проведенні дослідження свідчать про те, що з кожним роком обсяг погашених коштів стає більшим. Порівнюючи 2020 та 2016 роки ми бачимо, що обсяг погашених коштів став на 10,63 млрд. грн. меншим ніж у 2016 році (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Динаміка погашення коштів рефінансування НБУ в щоквартальному зрізі протягом 2016-2020 рр., млрд. грн.

Рік	Квартал			
	I	II	III	IV
2016	52,57	54,12	53,22	52,59
2017	51,88	51,94	51,55	50
2018	49,85	48,66	48,16	47,83
2019	47,28	46,30	45,88	45,04
2020	43,68	43,14	42,64	41,94

Складено автором за даними [18]

Якщо аналізувати виключно 2016 рік, то ми спостерігаємо, що у другому кварталі стався певний скачок. Обсяг заборгованості збільшився на 1,55 млрд. грн. це було зумовлено тим, що 25 лютого 2016 року ПАТ "Родовід Банк" визнали неплатоспроможним, тому це вплинуло на другий квартал 2016 року.

Так само, якщо брати до уваги 2017 рік, то ми спостерігаємо також негативну динаміку збільшення заборгованості у другому кварталі порівняно з першим на 0,06 млрд. грн. Це було зумовлено тим, що 11 січня 2017 року та 24 квітня 2017 ПАТ "Платинум Банк" та ПАТ "Діамантбанк" відповідно були визнаними неплатоспроможними [46].

У 2017 році Національний банк отримав на погашення заборгованості за кредитами рефінансування неплатоспроможних банків 2,16 млрд грн, а у 2018 році – 2,64 млрд грн. [26].

У першому півріччі 2018 року Національний банк отримав на погашення заборгованості за кредитами рефінансування неплатоспроможних банків 1,9 млрд грн. Загалом за 2017-2018 роки ця сума склала близько 5 млрд грн. [25]

Національний банк у 2019 році отримав на погашення заборгованості за кредитами рефінансування неплатоспроможних банків 3,6 млрд грн, що на 960 млн грн більше ніж у 2018 році. Найбільше коштів отримано від реалізації заставлених неплатоспроможними банками майнових прав за кредитними договорами – 1,73 млрд грн та об'єктів нерухомого майна – 297,8 млн грн.

Національний банк України за I півріччя 2019 року отримав на погашення заборгованості за кредитами рефінансування неплатоспроможних банків 1 445,5 млн грн. Ця сума складається з коштів, що надійшли від реалізації Фондом гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО) заставного майна (активів), та коштів, отриманих з інших джерел. Найбільше коштів отримано від реалізації майнових прав – 1 304,6 млн грн. Ще 90,9 млн грн надійшли від реалізації

нерухомого майна. Інші джерела погашення заборгованості за кредитами рефінансування неплатоспроможних банків введені в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Джерела погашення заборгованості за кредитами рефінансування неплатоспроможних банків за перше півріччя 2019 року

Прийняття іпотеки на баланс НБУ, млн.грн.	Списання за рахунок сформованого резерву, млн.грн.	Отримання коштів від погашення заборгованості за заставленими НБУ кредитними договорами, млн.грн.
30,4	17,0	2,6

Складено автором за даними [39]

За найвищу ціну – 777,13 млн грн у 2019 році реалізовано майнові права за кредитними договорами, переданими ПАТ “КБ “НАДРА” в заставу Національному банку (майнові права на ТРЦ “Республіка”.

Крім того, за I півріччя 2019 року в повному обсязі реалізовані активи неплатоспроможних банків ПАТ “Брокбізнесбанк”, ПАТ “КБ “Даніель” та ПАТ “Автокразбанк”, що були передані ними у заставу НБУ. Загалом від реалізації цих активів Національний банк отримав 26,0 млн грн. [26].

Протягом 2019 року Національний банк погодив умови реалізації заставлених майнових прав за кредитними договорами із сукупною початковою ціною реалізації 62,50 млрд грн та об’єктів нерухомого майна із сукупною початковою ціною реалізації у розмірі 3,94 млрд грн. [25].

Наприкінці 2019 року усі судові рішення до фінансових поручителів та майнових поручителів, які набрали законної сили, були вирішені на користь Національного банку, в даний момент відбуваються заходи, які б сприяли для їх

примусового виконання. На розгляді в судах залишається 60 справ, по яким в даний момент немає чіткого вирішення, яке б набрало законної сили для звернення їх до виконання, а також 10 справ про банкрутство майнових поручителів.

Часткова пагашеність заборгованості за наданими Національним банком кредитами рефінансування за 2019 рік неплатоспроможних банків наведено у таблиці 2.5.

У 2020 році Національний банк України за 2020 рік отримав для погашення заборгованості за кредитами рефінансування неплатоспроможних банків 2,18 млрд грн. Від реалізації заставлених неплатоспроможними банками майнових прав за кредитними договорами було отримано найбільше коштів, а саме – 1,02 млрд грн. [26].

До того ж у 2020 році частково заборгованість за наданими Національним банком кредитами рефінансування неплатоспроможних банків погашено за рахунок коштів наведених у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Джерела погашення заборгованості за кредитами рефінансування неплатоспроможних банків за 2019-2020 рр.

Рік	Стягнення облігацій та нерухоме майно шляхом набуття їх у власність, млн.грн.	Реалізація в межах виконавчого провадження заставленого нерухомого майна поручителів неплатоспроможних банків, млн.грн.	Отримання коштів від погашення заборгованості за заставленими Національним у банку кредитними договорами, млн.грн	Реалізація заставлених неплатоспроможним и банками об'єктів нерухомого майна, млн.грн	Інших джерел погашення заборгованості , млн. грн.
2019	1140,00	177,90	89,01	0,00	171,96

2020	357,80	73,40	252,30	228,80	248,00
------	--------	-------	--------	--------	--------

Складено автором за даними [25, 26]

За найвищими цінами в 2020 році реалізовано пул майнових прав за кредитними договорами, переданими ПАТ “КБ “НАДРА” в заставу Національному банку – 187,4 млн грн, а також об’єкт нерухомого майна, переданий ПАТ “ВіЕйБі Банк” в іпотеку Національному банку – 60,7 млн грн.

Протягом 2020 року Національним банком було погоджено умови реалізації заставлених майнових прав за кредитними договорами із загальною початковою ціною реалізації 12,25 млрд грн та об’єктів нерухомого майна із загальною початковою ціною реалізації - 1,49 млрд грн.

За кредитами рефінансування з початку і до кінця 2020 року заборгованість неплатоспроможних банків зменшилась з 44 млрд грн до 41,7 млрд грн [26].

Активним позичальником кредитів НБУ був у свій час АТ КБ «ПриватБанк» (табл.2.4)

Таблиця 2.6

**Динаміка наданих та погашених коштів рефінансування АТ КБ
«ПриватБанк» за 2017-1.10.2021 рр.**

Рік	Загальний борг станом на початок року, млн.грн.	Обсяг погашених коштів, млн.грн	Обсяг наданих коштів, млн.грн.	Співвідношення погашених коштів до загального боргу, %
2017	18047	22876	15715	67,76
2018	10886	1069	0	9,82
2019	9817	2136	0	21,76
2020	7721	7721	0	100,00
2021	0	0	0	0,00

Складено автором за даними [46, 47]

Дані табл.2.6 свідчать, що на початку 2017 року сума боргу АТ КБ «ПриватБанк» перед НБУ складала 18047 млн. грн, при цьому банку було надано ще 15715 млн. грн. коштів рефінансування. У 2017 році вони погасили 22876 млн. грн., що складає 67,76% від загального боргу. Тому на початок 2018 року сума боргу складала 10886 млн. грн. У цьому ж році вони погасили всього 1069 млн. грн., що складає 9,82% від загального боргу, що у 7 разів менше ніж у 2017 році. Сума боргу на початок 2019 року складала 9817 млн. грн., при цьому АТ КБ «ПриватБанк» оплатив суму боргу у розмірі 2136 млн. грн., що складає 21,76% від суми усього боргу, що у 2 рази більше ніж у 2018 році. З 2018р. по 2020 р. АТ КБ «ПриватБанк» не отримував коштів рефінансування від НБУ, тому заборгованість з кожним роком зменшувалась. На початок 2020 року сума боргу за рефінансуванням перед НБУ складала 7721 млн. грн. таку ж суму АТ КБ «ПриватБанк» погасив, тобто 100% суми боргу. Станом на 30.09.2021 АТ КБ «ПриватБанк» не отримував коштів рефінансування від НБУ.

Аналізуючи табл.2.7, ми бачимо що у 2019 році порівняно з 2018 роком ситуація співвідношення обсягів наданих кредитів рефінансування та обсягів ОВДП кардинально змінилася. Якщо у 2018 році частка наданих обсягів рефінансування складала 73,56%, то у 2019 році вона зменшилась майже на 43% та становила 30,96%. У 2021 році частка наданих обсягів рефінансування збільшилась майже на 8% порівняно з 2019 роком та становила 38,75%.

Така ситуація склалась через те, що купівля ОВДП стала більш привабливою для банків. Тому більшу частину виділених коштів рефінансування вони вкладали у внутрішні облігації. Будь-який банк міг отримати короткострокове або середньострокове рефінансування, заплативши за користування грошима основну ставку НБУ – 6% річних, та придбати ОВДП із вищою доходністю [48].

Співвідношення між обсягами рефінансування та куплених банками ОВДП проілюстровано в табл.2.7.

**Співвідношення між обсягами рефінансування та куплених банками
ОВДП за 2018-2020 рр., станом на 31.12**

Період	Усього наданих обсягів рефінансування, млн.грн.	Обсяг ОВДП, млн.грн.	Співвідношення обсягу рефінансування і ОВДП, %
2018	181172,80	65127,79	73,56
2019	102037,50	227551,81	30,96
2020	168045,51	265668,72	38,75

Складено автором за даними [18]

Отже, в умовах надлишкової ліквідності в банківській системі України протягом 2020-2021 рр. банки значну частину коштів рефінансування направляли на купівлю ОВДП, що сприяло розкрученню інфляції в країні.

2.2. Оцінювання взаємозв'язку між ставкою рефінансування та окремими монетарними індикаторами

Процентна ставка рефінансування визначається на основі облікової ставки та залежно від строку та виду рефінансування і не може бути меншою, ніж облікова ставка. Процентна ставка за кредитом овернайт є найвищою процентною ставкою Національного банку і встановлюється в розмірі, не нижчому, ніж облікова ставка плюс три процентних пункти [20, 49].

Офіційна облікова ставка є орієнтиром для ринкових ставок за кредитними операціями. Встановлюючи офіційну облікову ставку, регулятор визначає вартість залучення кредитних ресурсів комерційними банками. Існує така взаємозалежність, яка полягає у тому, що чим вищий рівень офіційної облікової ставки, тим вища вартість кредитів рефінансування центрального банку [22].

Порівняння облікової ставки та ставки рефінансування наведено в табл. 2.8 та рис. 2.1. Аналізуючи таблицю 2.8 ми можемо сказати, що 2016 рік характеризувався більш м'якою грошово-кредитною політикою. Через послаблення ризиків для цінової стабільності Національний банк України знижував облікову ставку, сприяючи відновленню економічного зростання. Протягом 2017 року регулятор шість разів знижував облікову ставку – з 22% до 14%.

Таблиця 2.8

Ставка рефінансування та облікова ставка НБУ в щоквартальному зрізі протягом 2016-2020 рр., %

Рік	Квартал								Середньозважена ставка за рік		
	I		II		III		IV		Обліков а	Рефінансуван ня	Різни-ця між ставка-ми
	Обл . став -ка	Став-ка рефі н.	Обл. став -ка	Став-ка рефі н.	Обл. став -ка	Став-ка рефі н.	Обл став -ка	Став-ка рефі н.			
2016	22	23	17,83	19,83	15,25	17,67	14	16,5	17,3	19,25	1,95
2017	14	16	12,75	15,17	12,5	14,5	14	15,5	13,2	15,3	2,1
2018	16,5	17,83	17	19	17,75	19,5	18	20	17,3	19,08	1,78
2019	18	19	17,5	18,75	16,75	17,7	14,5	16,3	16,7	17,94	1,24
2020	10,5	12,5	7	8,6	6	6,5	6	6,5	7,4	8,53	1,13

Складено автором за даними [18]

Дані рис. 2.1 та табл. 2.8 надають підставу для висновку, що найменша різниця між обліковою ставкою та ставкою рефінансування спостерігається в 2020

році і складає 1.13 пп. У той же час найбільший розмір спреду між середньозваженою обліковою ставкою та середньозваженою ставкою рефінансування має місце в 2017 та 2016 рр., що пояснюється нестабільністю в економіці країни та підвищеним попитом на кредитні ресурси НБУ зі сторони банків щодо підтримки їх ліквідності.

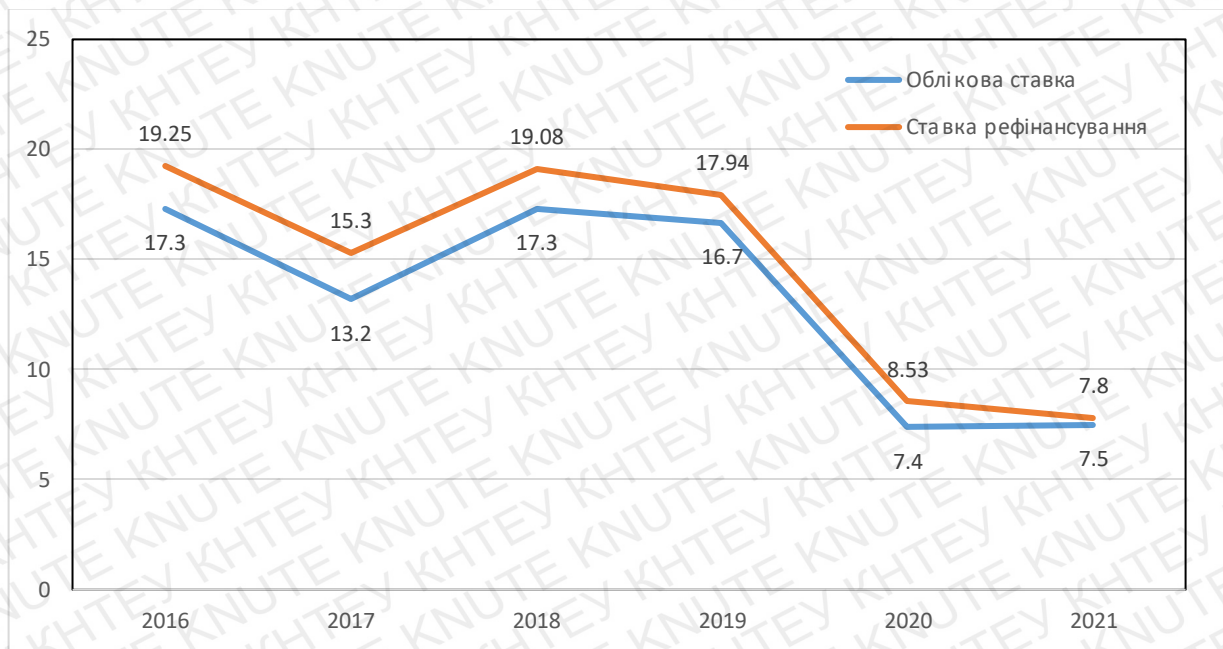

Рис.2.1 Порівняння облікової ставки та ставки рефінансування НБУ протягом 2016-01.11.2021 рр.

Складено автором за даними [18]

Як ми бачимо у першому кварталі 2017 року облікова ставка зберігалася незмінною на рівні 14%, це було пов'язано з тим, що Національний банк утримувався від пом'якшення грошово-кредитної політики. У лютому-березні 2017 року, попри сприятливу зовнішню кон'юнктуру, стабілізацію ситуації на валютному ринку, помірне укріплення гривні, рівень інфляції збільшувався. Що зумовило продовжити проведення Національним банком України помірної монетарної політики. У другому кварталі 2017 року Національним банком

України було відновлено процес пом'якшення монетарної політики: облікова ставка знайшла у травні до 12,5% річних. Завдяки контролю інфляційних процесів та послабленню ризиків це стало можливим. У четвертому кварталі 2017 року погіршились інфляційні очікування, у першу чергу підприємств та населення. Якщо дивитись на необхідність забезпечення низького тренду інфляції до цільових показників Національний банк почав проведення більш жорсткої монетарної політики та підвищив облікову ставку до 14% річних.

За даними таблиці 2.8 ми бачимо, що у першому кварталі 2018 року Правління НБУ підвищило облікову ставку до 16,5%. Порівняно з четвертим кварталом 2017 року облікова ставка підвищилась на 2,5%. Така жорстока політика рефінансування тривала протягом всього 2018 року. З першого кварталу 2018 року по четвертий квартал 2018 року ставка зросла на 1,5% і дорівнювала 18% [23].

У першому кварталі 2019 року облікова ставка залишалась незмінною та дорівнювала 18%. Це було спричинено рекордно низким рівнем інфляції за останні п'ять років. У четвертому кварталі 2019 року порівняно з першим кварталом 2019 року облікова ставка знизилась на 3,5% та дорівнювала 14,5%. Поштовхом до цього було ухвалення рішення Правлінням НБУ перейти до більш м'якої політики рефінансування.

У 2020 році НБУ продовжив м'яку монетарну політику для того, щоб забезпечити стабільну інфляцію. Та стрімке економічне зростання. Тому, як ми бачимо з таблиці 2.8 у четвертому кварталі 2020 року облікова ставка складала 6%, що на 4,5% менше ніж у першому кварталі 2020 року [23].

У травні місяці 2021 року, ми спостерігали найнижчу облікову ставку в історії незалежної України в 6% річних. Але попри низьку облікову ставку було спрогнозовано, що споживчий та інвестиційний попит залишатиметься ще

пригніченим. З одного боку, інфляція буде утримуватись нижче основного рівня довше; з іншого боку, це може привести до падіння української економіки. Такий розвиток подій буде вимагати подальшого пом'якшення монетарної політики для підтримання економіки на етапі поступового згортання карантину.

Отже, НБУ активно використовує облікову ставку для регулювання грошово-кредитної політики. Зміна облікової ставки може відбуватися багато разів на рік, переходячи від жорсткої до м'якої політики і навпаки від м'якої до жорсткої. Облікова ставка в Україні має тенденції до зниження до жовтня 2021 року, що свідчила про позитивний напрям розвитку економіки до цього періоду [21].

Безумовно, зміна облікової ставки призвела до зміни ставки рефінансування НБУ, серед між якими в жовтні 2021 р. досяг історичного мінімуму і склав 0,3 п.п.

Ключовими ризиками для економіки є значне посилення карантину в Україні та у світі, а також триваліший і суттєвіший, ніж передбачалося, інфляційний сплеск у світі. Якщо враховувати усі ризики та фактичну динаміку макропоказників до поточного прогнозу, Правління Національного банку України ухвалило рішення підвищити облікову ставку до 8,5%. Це рішення відповідає прогнозній траєкторії ставки. Також було затверджено відмінити антикризові монетарні заходи, а саме припинення проведення тендерів з довгострокового рефінансування та аукціонів своп процентної ставки з початку четвертого кварталу 2021 року.

Зниження облікової ставки протягом наступного року відбуватиметься більш поступово, ніж прогнозувалося. Очікується також, що її рівень на кінець 2022 року становитиме 7,5% порівняно з 6,5% у попередньому прогнозі. Збереження облікової ставки на рівні 8,5% затверджено рішенням Правління

Національного банку України від 21 жовтня 2021 року № 517-рш "Про розмір облікової ставки" [24].

Доречно зауважити, що не тільки облікова ставка впливає на ставку рефінансування, а також існує певний зв'язок її з курсом дол. США до гривні (рис. 2.2).

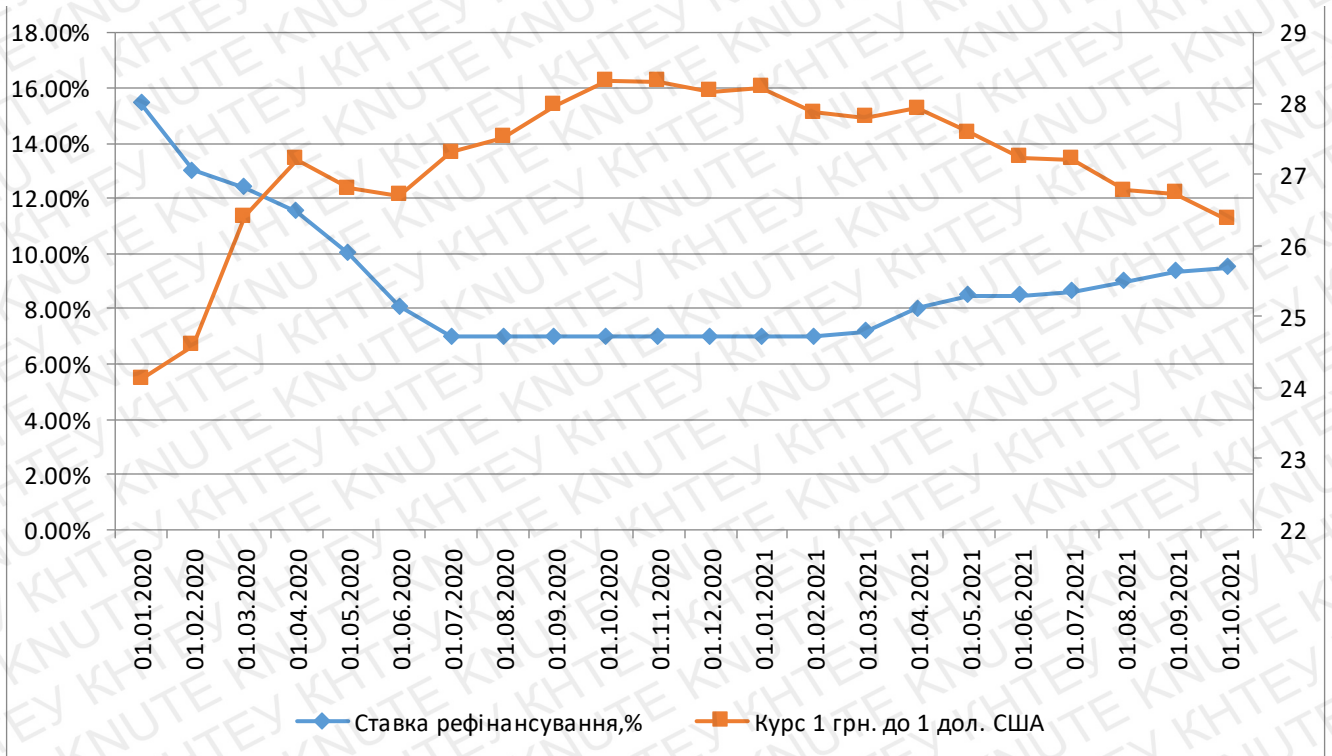

Рис.2.2. Динаміка курсу долара США до гривні та ставки рефінансування НБУ з 01.01.2020-01.10.2021 рр.

Дані рис.2.2 свідчать, що при зростанні курсу долара до гривні зменшується ставка рефінансування, і навпаки, відповідно. Ставка рефінансування напряму залежить від облікової ставки. Відповідно, якщо НБУ підвищує облікову ставку, то курс може стати міцнішим, ніж був би без цього підвищення. Якщо знижує – слабшим. На даний момент ми спостерігаємо, що НБУ взяв курс на підвищення облікової ставки, відповідно буде збільшуватись ставка рефінансування, а курс долара по відношенню до гривні буде зменшуватись.

На нашу думку, ставка рефінансування прямо впливає також на ставку за кредитами (рис.2.3).

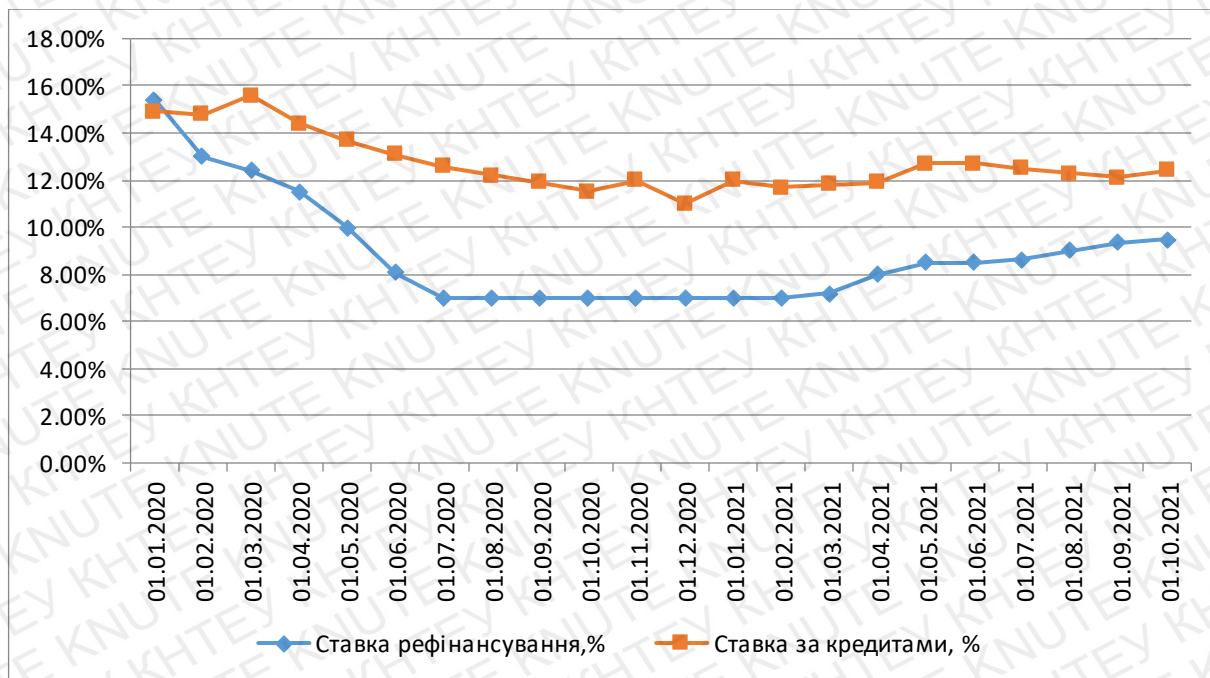

Рис. 2.3. Динаміка ставки рефінансування НБУ та процентної ставки за кредитами банків за період 01.01.2020-01.10.2021 рр.

Дані рис. 2.3 показують, що з 01.01.2020 р. по 01.03.2021 р. ставка рефінансування поступово зменшувалась. Разом з нею і зменшувалась ставка за кредитами. З 01.03.2021 по 01.10.2021 ставка рефінансування почала збільшуватись, відповідно до неї і збільшився відсоток за кредитами. Отже, провівши аналіз, ми бачимо, що при збільшенні ставки рефінансування, дорожчають позики рефінансування для банків і тим дорожче вони пропонують власні кредити, тим менше позичальників оформляють позики.

Якщо в країні посилюється інфляція та стають нестабільні макроекономічні показники, то центральний банк повинен вжити негайні заходи для стабілізації економіки. Тоді НБУ повинен підвищувати облікову ставку та проводити жорстку монетарну політику. Це означає, що кредити вже стають більш ризиковані, тому

ціна на гроші в економіці зростає. При зменшенні інфляції та поліпшенні макроекономічної ситуації облікова ставка зазвичай знижується і це спричиняє поступове здешевлення депозитів та кредитів.

РОЗДІЛ 3

РОЗВИТОК МЕХАНІЗМУ РЕФІНАНСУВАННЯ БАНКІВ УКРАЇНИ

3.1. Досвід рефінансування в зарубіжних центральних банках

Одним із головних інструментів грошово-кредитної політики є ставка рефінансування або ключова ставка. Яка встановлюється на кредити, які видаються кредитним організаціям. Протягом 2008 року ФРС США знизила ставку рефінансування з 4,25% до 0,25% та продовжує тримати її на цьому рівні у даний час [27], тобто проводить політику кількісного пом'якшення.

Кількісне пом'якшення – це така монетарна політика, за якої економіка насичується ресурсами за рахунок додаткової грошової емісії в значних обсягах через фондовий ринок шляхом купівлі фінансових активів. Це новий інструмент монетарної політики, розроблений для подолання наслідків останньої фінансово-економічної кризи. Масштабність, інструментарій, ефективність і транскордонний вплив такої політики викликають жвавий інтерес та дискусії у науковій спільноті [29].

Існують такі фактори, що виступають передумовами запровадження політики кількісного пом'якшення:

- зниження темпів приросту ВВП (до від'ємного або близького до нульового значення);
- облікова ставка центробанку знижена майже до нульового рівня (пастка ліквідності);
- низький рівень інфляції або дефляція;

- високий рівень безробіття.

При наявності таких передумов перспективи стимулювання подальшого економічного зростання потребують застосування нетрадиційної монетарної політики, яка полягає у негайному придбанні довгострокових фінансових активів.

Федеральна резервна система заснувала Муніципальний фонд ліквідності, щоб допомогти державним і місцевим органам влади краще керувати тиском на грошові потоки, щоб продовжувати обслуговувати домогосподарства та підприємства в їхніх громадах.

Федеральна резервна система заснувала Програму кредитування (Main Street) для підтримки кредитування малого та середнього бізнесу та некомерційних організацій, які були в доброму фінансовому стані до початку пандемії COVID-19 [30].

Рада Федеральної резервної системи заснувала Механізм фінансування комерційних паперів (CPFF) 17 березня 2020 року для підтримки потоку кредитів домогосподарствам і підприємствам. Ринки комерційних паперів безпосередньо фінансують широкий спектр економічної діяльності, надаючи кредити та фінансування для автокредитів та іпотеки, а також ліквідність для задоволення операційних потреб ряду компаній. Забезпечуючи безперебійне функціонування цього ринку, особливо в часи напруженості, Федеральна резервна система надала кредити, які підтримували сім'ї, підприємства та робочі місця в усій економіці.

Рада Федеральної резервної системи 17 березня 2020 року заснувала Механізм кредитування первинних дилерів (PDCF) для підтримки кредитних потреб американських домогосподарств і підприємств. Цей механізм дозволив первинним дилерам підтримувати безперебійне функціонування ринку та полегшити доступність кредитів для бізнесу та домогосподарств.

18 березня 2020 року Федеральна резервна система заснувала Механізм ліквідації взаємних фондів грошового ринку або MMLF, щоб розширити свою програму підтримки потоку кредитів для домашніх господарств і бізнесу [30].

Банк Канади, Банк Англії, Банк Японії, Європейський центральний банк, Федеральна резервна система та Національний банк Швейцарії вжили скоординованих дій для покращення надання ліквідності за допомогою постійних угод про своє ліквідності в доларах США. Крім того, Федеральна резервна система встановила тимчасові лінії обміну ліквідності в доларах з дев'ятьма додатковими іноземними центральними банками.

Федеральна резервна система створила тимчасовий механізм зворотного викупу для іноземних та міжнародних валютних органів (FIMA Repo Facility), щоб допомогти підтримувати безперебійне функціонування фінансових ринків, включаючи ринок казначейства США, і таким чином підтримувати пропозицію кредитів домашнім господарствам і підприємствам США. Механізм репо FIMA дозволить власникам рахунків FIMA, до складу яких входять центральні банки та інші міжнародні валютні органи, які мають рахунки у Федеральному резервному банку Нью-Йорка, укласти угоди зворотного викупу з Федеральною резервною системою. Під час цих трансакцій власники рахунків FIMA тимчасово обмінюють свої цінні папери казначейства США у Федеральній резервній системі на долари США, які потім можуть бути доступні установам у їхній юрисдикції [30].

Можна зробити позитивні висновки щодо ефективності нетрадиційної монетарної політики та її впливу на економіку деяких країн, яка триває на ринках окремих країн світу вже досить довго [31].

Банк Англії, як і центральні банки інших країн, є центром фінансових та економічних перетворень, обумовлених потребами адаптації до умов, що постійно змінюються. Цілями діяльності Банку Англії є:

- підтримка стабільності, цільності і вартості грошей;
- забезпечення стабільності фінансової системи;
- підвищення ефективного та конкурентоздатного Британського фінансового сервісу [8].

Метою грошово-кредитної політики Банку Англії є забезпечення цінової стабільності для підтримки економічних цілей уряду, зокрема, зростання економіки та зайнятості. Стабільність цін визначається як цільовий показник уряду на рівні 2% інфляції, яку Банк Англії прагне досягти через рішення, прийняті Комітетом з монетарної політики (Monetary Policy Committee) [32].

Резервні рахунки – це номіновані в стерлінгах рахунки з миттєвим доступом, які пропонуються відповідним фінансовим компаніям, які ведуться в валовому розрахунку в реальному часі. Резервні рахунки є важливим інструментом для реалізації грошово-кредитної політики, оскільки Банк Англії компенсує залишки резервів за банківським курсом, який встановлюється комітетом з монетарної політики (MPC) вісім разів на рік (приблизно кожні шість тижнів) [33].

Банківська ставка історично була позитивною, але також могла бути нульовою або від'ємною. За від'ємної банківської ставки Банк також може застосувати більше однієї ставки до залишків резервів у системі, яка називається багаторівневою винагородою.

Рахунки резервів також можуть використовуватися для розрахунків за платіжними потоками в певних платіжних системах, які здійснюють розрахунки через систему RTGS Банку. Залишки на цьому рахунку можуть використовуватися розрахунковими банками як джерело внутрішньоденної ліквідності [34].

Операційний постійний фонд (OSF) дозволяє компаніям-учасникам позичати у Банка Англії резерви безпосередньо протягом кожного робочого дня.

Фірми можуть використовувати цей інструмент як інструмент для управління будь-якими несподіваними або фрикційними шоками платежів, які можуть виникнути через технічні проблеми в їхніх власних системах або в платіжній та розрахунковій інфраструктурі всього ринку.

Операційна система постійного кредитування складається з операції кредитування овернайт під заставу високоякісних високоліквідних активів. Для цього кредиту застосовується надбавка на 25 базисних пунктів (0,25%) вище банківської ставки [35].

Операційна постійна депозитна лінія складається з депозитної операції овернайт. Зараз це на 10 базисних пунктів нижче банківської ставки.

Операції з ліквідності Банк Англії. Зокрема Банком Англії використовується дисконтний віконний механізм (DWF) — це двосторонній механізм, за допомогою якого фірми можуть позичати високоліквідні активи (золотини або, за певних обставин, готівку) в обмін на інші активи (заставу).

Фірми-учасники повинні відповідати пороговим умовам PRA та мати достатню прийнятну заставу. Ця послуга доступна за запитом. Він призначений для компаній, які передбачають або відчують несподівану раніше потребу в ліквідності. DWF можна використовувати для задоволення такої потреби, коли це потрібно [36].

Фірми повинні вирішувати власне судження, звертаючись до DWF і використовуючи його як частину ефективного управління ліквідністю. Хоча використання DWF – та інших джерел ліквідності – слід розглядати поряд із власними буферами ліквідності фірми, з точки зору Банку не існує припущеного порядку використання.

Дисконтний віконний механізм передбачає:

Придатне забезпечення : складається з усіх наборів застав SMF рівнів А, В і С (включаючи пули позик). Учасникам пропонується підтримувати достатню прийнятну заставу, щоб забезпечити швидке та безперебійне використання DWF у разі потреби. Попереднє розміщення деяких активів, наприклад застави позики, цінних паперів власного імені та складних активів, може зайняти деякий час. Їх слід розташувати заздалегідь.

Термін : початкові розіграші розраховані на термін до 30 днів. Але для більш тривалих тимчасових потреб у ліквідності учасники можуть подати заявку на завершення DWF. Розрахунки також можуть бути погашені в будь-який момент.

Ціни : комісія DWF відрізняється від ринкових ставок у звичайних обставинах, але призначена для того, щоб запропонувати учасникам SMF більш доступну ліквідність у менш звичайних умовах. Вона призначена для:

- відображення типу використаної застави;
- уникнення надання субсидії на неліквідну заставу залежно від ринку та розміру розіграшу;
- стимулювання погашення, коли позики більше не потрібні [36].

ILTR (Індексований довгостроковий репо) – це регулярна операція в фунтах стерлінгів на всьому ринку являється частиною системи страхування ліквідності. ILTR дозволяє учасникам ринку позичати резерви центрального банку (готівку) протягом шести місяців в обмін на інші, менш ліквідні активи (заставу). Приймається застava лише достатньої якості та кількості, щоб повністю захистити Банк Англії від кредитного ризику контрагента.

За допомогою цього механізму використовується конкурентний аукціон, щоб пропонувати позичати резерви центрального банку у формі готівки в стерлінгах. Учасники можуть претендувати на резерви під повний спектр прийняттого забезпечення.

Аукціон розроблений таким чином, щоб він був гнучким, щоб реагувати на мінливі ринкові умови, забезпечуючи більше ліквідності ринку в міру зростання попиту. Реакція ILTR на змінний попит визначається перед початком будь-якого аукціону.

Індексований довгостроковий репо працює на наступних засадах:

1. Аукціон ILTR. У день аукціону фірми-контрагенти виставляють ставки на резерви під низку застави з максимальним спредом до банківської ставки, яку вони готові сплатити.

2. Розрахунку. Фірми отримують готівку в обмін на заставу.

3. Термін погашення. Через шість місяців з дати аукціону фірми повертають готівку плюс комісійні та отримують назад заставу. Якщо комісійна ставка від'ємна (наприклад, якщо ставка банку від'ємна), Банк сплачує комісію контрагенту [36].

У Великобританії грошово-кредитна політика, як правило, здійснюється через ціну, за якою позичаються гроші, – офіційну ставку Банку Англії (Official Bank Rate). Змінюючи власну офіційну ставку, він намагається впливати на загальний рівень витрат у економіці країни. Коли кількість витрат зростає швидше, ніж обсяг виробленої продукції, виникає інфляція. Таким чином, зміна офіційної ставки використовується для контролю інфляції. Банк Англії встановлює власну облікову ставку, за якою кредитує фінансові установи та яка впливає на весь спектр процентних ставок, встановлених комерційними банками, іншими установами для своїх вкладників і позичальників.

У кризовий 2009 р. Комітет з монетарної політики оголосив про зниження офіційної ставки Банку Англії до 0,5% та зауважив, що вона не може бути зменшена. Для того щоб стимулювати розвиток економіки, Комітет з монетарної

політики запровадив так зване кількісне пом'якшення, тобто введення грошей безпосередньо в економіку шляхом купівлі фінансових активів.

До кризи ЄЦБ надавав банкам заздалегідь встановлену суму кредитів через аукціони, на яких банки виставляли заставу для гарантії кредитів. Банки також кредитуватимуть один одного на міжбанківському ринку для задоволення своїх потреб у ліквідності.

З початку фінансової кризи в 2007 році ЄЦБ запровадив кілька нестандартних заходів монетарної політики. Нестандартні заходи ЄЦБ відповіли на виклики, викликані різними етапами кризи.

На першому етапі фінансової кризи основною метою нестандартних заходів ЄЦБ було забезпечення ліквідності банкам і підтримання функціонування фінансових ринків [37].

Оскільки восени 2008 року міжбанківський ринок висох, і банки більше не могли покладатися на позики один в одного, ЄЦБ змінив свій підхід і надав банкам необмежені кредити за фіксованою процентною ставкою. Змінений підхід став відомий як повний розподіл із фіксованою ставкою. Термін дії цих операцій був значно продовжений. Крім того, було розширено перелік прийнятних активів, які можуть бути використані в якості застави в операціях з рефінансування.

Рада керуючих Європейського центрального банку (ЄЦБ) 10 травня 2010 року ухвалила ряд заходів для подолання серйозної напруженості в певних сегментах ринку, що заважає трансмісійному механізму монетарної політики і, таким чином, ефективному проведенню монетарної політики, орієнтованої на стабільність цін у середньостроковій перспективі. Ці заходи не вплинуть на позицію монетарної політики.

З огляду на поточні виняткові обставини, що склалися на ринку, Рада керуючих вирішила:

1. Проводити інтервенції на ринках державних і приватних боргових цінних паперів єврозони (Програма ринків цінних паперів) для забезпечення глибини та ліквідності в тих сегментах ринку, які є нефункціонуючими. Метою цієї програми є подолання проблеми з функціонуванням ринків цінних паперів та відновлення відповідного механізму трансляції монетарної політики. Обсяг втручань визначатиме Рада керуючих. Для того, щоб стерилізувати вплив вищезазначених втручань, будуть проведені спеціальні операції для повторного поглинання ліквідності, введеної в рамках Програми ринків цінних паперів. Це гарантує, що монетарна політика не буде порушена.
2. Запровадити тендерну процедуру з фіксованою ставкою з повним розподілом коштів у звичайних 3-місячних довгострокових операціях рефінансування (LTRO), які будуть виділені 26 травня та 30 червня 2010 року.
3. Провести 6-місячний LTRO з повним виділенням 12 травня 2010 р. за ставкою, яка буде фіксуватися на рівні середньої мінімальної ставки пропозиції основних операцій рефінансування (MRO) протягом терміну дії цієї операції.
4. Відновити, за координацією з іншими центральними банками, тимчасові лінії обміну ліквідності з Федеральним резервом та відновити операції з надання ліквідності в доларах США на термінах 7 та 84 дні. Ці операції відбуватимуться у формі операцій зворотного викупу під заставу, що відповідає вимогам ЄЦБ, і проводитимуться як тендери з фіксованою ставкою з повним розподілом коштів. Перша операція буде проведена 11 травня 2010 року [38].

У другій фазі кризи, яка набула форми кризи суверенного боргу, нестандартні заходи ЄЦБ були спрямовані на усунення збоїв у роботі ринків та

зменшення відмінностей в умовах фінансування, з якими стикаються підприємства та домогосподарства в різних країнах Єврозони.

ЄЦБ придбав боргові цінні папери (Програма ринків цінних паперів), провів дуже довгострокові операції з рефінансування (VLTRO) і оголосив умовні прямі грошові операції (OMT), які виступили потужним вимикачем проти самопідсилюваних страхів на ринках суверенних облігацій.

Рада керуючих Європейського центрального банку (ЄЦБ) 8 грудня 2011 року ухвалила рішення про додаткові посилені заходи кредитної підтримки для підтримки банківського кредитування та ліквідності на грошовому ринку Єврозони. Зокрема, Рада керуючих ухвалила:

- Провести дві довгострокові операції рефінансування (LTRO) зі строком погашення 36 місяців і можливістю дострокового погашення через один рік.
- Починаючи з періоду технічного обслуговування, який починається 14 грудня 2011 року припинити операції тонкого налаштування, що проводяться в останній день кожного періоду технічного обслуговування.
- Зменшити коефіцієнт резервів, який становить 2% до 1% з періоду підтримки резервів, починаючи з 18 січня 2012 року. Як наслідок політики повного розподілу, яка застосовується в основних операціях ЄЦБ з рефінансування, і того, як банки використовують цю опцію, система резервних вимог не потрібна в такій мірі, як за звичайних обставин, щоб керувати умовами грошового ринку.
- Підвищити доступність застави шляхом (1) зниження порогового значення для певних цінних паперів, забезпечених активами (ABS) і (2) дозволу національним центральним банкам (НЦБ), як тимчасове рішення, приймати в

якості застави додаткові діючі кредитні вимоги (тобто банківські позики), які відповідають певним критеріям прийнятності.

Умови двох довгострокових операцій рефінансування з терміном погашення 36 місяців і можливістю дострокового погашення через один рік:

- Операції проводитимуться як тендерні процедури з фіксованою ставкою з повним розподілом. Ставка за цими операціями буде фіксуватися на рівні середньої ставки основних операцій рефінансування протягом терміну дії відповідної операції. Відсотки виплачуються, коли відповідна операція настає.
- Через рік контрагенти матимуть можливість погасити будь-яку частину сум, призначених їм за операціями, у будь-який день, що збігається з днем розрахунку основної операції рефінансування. Контрагенти повинні повідомити свій НЦБ за один тиждень про суму, яку вони бажають погасити.
- Операції будуть проводитися за графіком. Перша операція буде призначена 21 грудня 2011 року і замінить 12-місячний LTRO, оголошений 6 жовтня 2011 року [40].

На третій фазі кризи нестандартні заходи ЄЦБ стосувалися настання кредитної кризи та ризику дефляції. Оскільки короткострокові процентні ставки вже близькі до нуля, нестандартні заходи ЄЦБ мали на меті вплинути на всю сукупність процентних ставок, які стосуються умов фінансування в зоні євро.

Заходи ЄЦБ включали:

- негативна процентна ставка за депозитним ;
- цільові довгострокові операції з рефінансування (TLTRO), призначені для підтримки банківського кредитування бізнесу та домогосподарств;
- програма покупки активів (APP), включаючи приватні і державні цінні папери сектора, надавати знижувальний тиск на структури процентних ставок;

- подальші вказівки, що означає повідомлення про те, як ЄЦБ очікує, що його політичні заходи будуть розвиватися в майбутньому, і які умови вимагатимуть зміни політики.

У березні 2020 року Рада керуючих прийняла рішення про запровадження програми екстрених закупівель у зв'язку з пандемією (PEPP), тимчасової програми купівлі цінних паперів приватного та державного секторів, щоб протидіяти серйозним ризикам для механізму трансмісії грошово-кредитної політики та перспектив для єврозони, викликаний спалахом коронавірусу (COVID-19). Крім того, Рада керуючих оголосила про декілька коригувань до вже існуючих нестандартних заходів [40].

Отже, ми можемо зробити такі висновки. Центральні банки активно виконують функції кредитора останньої інстанції. Сприяють ефективному підтриманню ліквідності банківської системи. У найбільш розвинених країнах ЦБ використовують функцію довгострокового рефінансування банків, що позитивно впливає на банківську систему в цілому. Оперативно вживають заходів та створюють нові напрямки вирішення проблем.

3.2. Удосконалення механізму рефінансування банків за рахунок коштів НБУ

В умовах кризових явищ сьогодення, діяльність Національного банку України потребує змін та впровадження численних інновацій, не лише у технічному забезпеченні, але у грошово-кредитній політиці, заходах рефінансування банків та, безумовно, у зміні дисконтної політики банку. Важливість зміни методики формування облікованої ставки зумовлена багатьма факторами, зокрема тим, що процентна ставка безпосередньо впливає на процес рефінансування, а значить, змінюється процентна ставка комерційних банків, яка впливає на економічну діяльність суб'єктів господарювання і на розвиток підприємницької діяльності загалом. Важливо зазначити і той фактор, що

дисконтна політика держави здатна змінювати кон'юнктуру на ринку цінних паперів, адже попит на них може змінюватися, а значить і їх дохідність має обернено-пропорційний характер. Тому формування процентної ставки Національного банку України слугує стратегією щодо європейського вектору інтеграції. Це важливий інструмент Національного банку, який здатний корегувати параметри грошового ринку, а значить і впливати на економічну ситуацію у країні.

Вивчення сучасної системи рефінансування банків в Україні засвідчує, що на відміну від зарубіжних країн вона, будучи одним з інструментів єдиної державної грошово-кредитної політики, орієнтована виключно на регулювання рівня інфляції. Разом з тим у сучасних умовах важливим завданням рефінансування є не тільки забезпечення стабільності цін, але і стимулювання економічного зростання.

Національному банку України слід аналізувати та впроваджувати зміни у дисконтній політиці, враховуючи при цьому досвід зарубіжних країн. У процесі формування облікової ставки НБУ не потрібно лише враховувати рівень та темпи інфляції, важливою є зміна динаміки функціонування та розвитку реальних ринків [41].

Необхідне субсидування НБУ у реальні сектори економіки, що допоможе розвивати проблемні галузі та збільшити інвестування в них. Таким чином необхідний пільговий режим формування процентних ставок для окремих секторів економіки. Національному банку України необхідно поступово знижувати розмір облікової ставки, а також узгоджувати усі ставки та операції з структурною позицією ліквідності. Регулювати ліквідність необхідно через інструменти купівлі/продажу НБУ іноземної валюти, це допоможе не лише підтримувати стабільність національної валюти, а й підтримувати ліквідність в оптимальних межах. Також доцільно було б налагодити тісніший зв'язок процентної ставки

комерційних банків за різними фінансовими операціями та облікової ставки, що впливатиме на кредитування банками населення. І що важливо, це спричинить підвищення реальної впливовості офіційної ставки. Зміни у дисконтній політиці банків та запровадження зарубіжного досвіду виходу з кризи матиме стимулюючий ефект для розвитку підприємницького сектору, зростання темпів кредитування, підвищення платоспроможного рівня населення та загальне покращення економічної ситуації у країні.

Підвищення дієвості відсоткової політики як інструмента, який спроможний сприяти створенню сприятливих умов для активізації інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання, потребує визначення шляхів надходження в економіку довгих грошей, тому що саме довгі гроші створюють основу для зниження загального рівня відсоткових ставок в економіці, створюють умови для активізації інвестиційної діяльності, забезпечують можливості для структурної перебудови економіки. З іншого боку, для відновлення економічного зростання, активізації інвестиційних процесів у країні необхідно не лише загальне зниження рівня відсоткових ставок в економіці, а й створення механізму, який би забезпечував перерозподіл кредитних ресурсів у пріоритетні сектори економіки, які спроможні вивести країну з кризового стану та надати імпульс для подальшого розвитку. У зв'язку із цим, механізм реалізації відсоткової політики повинен передбачати не лише зміну облікової стави і відповідно коригування ставок рефінансування центрального банку, а має бути реалізований разом із механізмом рефінансування центральним банком комерційних банків і регулювати в цілому умови кредитування центральним банком комерційних банків. При цьому доцільно перед застосуванням механізму короткострокового рефінансування передбачити також і запровадження механізму довгострокового рефінансування банків, з відповідним встановленням диференційованих відсоткових ставок за цими кредитами

рефінансування, що дасть можливість спрямовувати довгострокові ресурси на інвестиційні потреби реального сектора [42].

Поглиблення економічного спаду в Україні відбулося внаслідок скорочення внутрішнього попиту як споживчого, так і інвестиційного, що є результатом суттєвої девальвації гривні, проведенням НБУ жорсткої грошово-кредитної політики, високих інвестиційних ризиків. Для того, щоб посилити вплив НБУ на перебіг процесів у реальному секторі економіки необхідно, розробити комплекс таких заходів у монетарній політиці :

1. По-перше, спрямувати курс на зниження вартості кредитних ресурсів в економіці та їх доступності;
2. По-друге, забезпечити коригування грошових потоків в економіці;
3. По-третє, створити умови для переважного спрямування грошових потоків на інноваційно-інвестиційні потреби реальної економіки;
4. По-четверте, стимулювати банки сконцентрувати свою діяльність на кредитуванні інвестиційних проектів у пріоритетних галузях економіки.

Щоб підтримувати рівень макроекономічної та фінансової стабільності в країні, політика рефінансування НБУ повинна бути узгоджена з ключовими позиціями монетарної політики, як з напрямками економічного розвитку країни, так і з фінансовою політикою уряду. Кредитний вплив центрального банку повинен мати чітке визначення напрямів економічного розвитку країни задля ефективного розвитку бюджетно-податкової та монетарної політики, інакше це призведе лише до короткострокового ефекту макрофінансової стабільності [43].

Для забезпечення ефективного управління ризиками у сфері рефінансування банків, необхідно сформувати систему ризик-менеджменту. У данній ситуації ризик-менеджером виступає Центральний банк, тому доцільно було би:

– оцінювати обсяги рефінансування, які потрібні для підтримки економіки та банківської системи в цілому та визначити їх ризиковість для фінансового сектору;

– оцінювати потенційні потреби системно важливих банків у рефінансуванні при базовому та песимістичному варіанті розвитку економіки країни та банківського сектору;

-розраховувати показник системного стресу банківської системи як імовірність дефолту двох або більше найпотужніших банків країни. НБУ доречно розробити комплекс дій для реагування на системні стреси, які спричиняють гостру нестачу ліквідності в банківському секторі країни;

– здійснювати моделювання прогнозованого розміру облікової ставки та ставки рефінансування з урахуванням інфляційних очікувань, також прогнозів зміни темпів ВВП, грошової маси та грошової бази, курсу гривні до ключових іноземних валют, а також дії інших ризик-факторів;

– розрахувати обґрунтований ліміт сукупної заборгованості за коштами рефінансування, які не перевищують N-кратну величину власного капіталу банку [44].

На нашу думку, політика НБУ щодо питання рефінансування банків, викликає певні сумніви. Найголовніше про доречність прийняття іноземної валюти як забезпечення за кредитами рефінансування. Що суперечить нормам законодавства, а саме згідно з яким єдиним платіжним засобом на території України є національна валюта. Тому такий підхід підштовхує банки до придбання іноземної валюти, це в свою чергу може створювати підвищений попит на неї, а відтак проблеми на валютному ринку України.

Доречно зауважити, що політика управління ліквідністю банківської системи, яка проводилась Національним банком не мала структурного напрямку

на досягнення оптимальних цілей через те, що дефіцит ліквідності одних банків розвивався разом зі структурним профіцитом ліквідності інших банків. Національний банк не вжив системних дій для відновлення довіри, не подолав розділення міжбанківського ринку та не нормалізував кредитні функції банківської системи. Управління регулювання ліквідності банків відбувалося шляхом перетягнення Національним банком функцій міжбанківського ринку на себе: разом з активним процесом рефінансування банків, виконувались значні за обсягами мобілізаційні операції з депозитними сертифікатами Національного банку, що знижувало мотивацію банків до кредитування і поглиблювали диспропорції. Надлишок ліквідних коштів та високі процентні ставки за депозитними сертифікатами НБУ, стимулювало банки до їх активного придбання.

Вважаємо необхідним, за результатами дослідження процесів рефінансування банків в Україні, визначити основні шляхи вдосконалення його здійснення, тому пропонуємо:

— по-перше: встановлення критеріїв розподілу ресурсів рефінансування між банками та його обсягів, що може надаватись одному банку. Адже високий рівень концентрації ресурсів рефінансування, в "руках" одного банку, генерує суттєві ризики ліквідності НБУ;

— по-друге: зменшення обсягів рефінансування державних банків, адже в такий спосіб фактично здійснюється кредитування уряду, а не банківського сектору;

— по-третє: унеможливлення надання нової позики, не погасивши попередню заборгованість, така політика центрального банку призводить до розвитку інфляційних процесів,

— по-четверте: підвищення контролю за здійсненням операцій рефінансування та цільовим використання кредитних ресурсів через їх облік на

субрахунках, відповідно до їх цільового призначення за кожною окремою операцією.

Отже, щоб забезпечити підтримкою макроекономічну та фінансову стабільність в країні політика рефінансування НБУ повинна бути узгоджена не тільки з основними позиціями монетарної політики, але й з напрямками економічного розвитку країни та фінансовою політикою уряду, що є запорукою успішного економічного розвитку країни.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

За результатами досліджень, проведених у роботі, можемо зробити наступні висновки.

1. Рефінансування - операції з надання банкам кредитів у встановленому Національним банком порядку. Це визначення рефінансування у вузькому розумінні, а в широкому – це процес відновлення вільних ресурсів, який відбувається під регулятивним впливом центрального банку відповідно до напрямів монетарної політики, забезпечує підтримку ліквідності банків, їх платоспроможність та прибутковість банку за допомогою різних фінансових інструментів, а також сприяє активізації ділової активності в суспільстві, і, як наслідок, економічному зростанню країни.

2. Формування механізму рефінансування банків відбувалося під впливом розвитку банківської системи, а відповідно змінювалися погляди на його тлумачення та складові компоненти. Невдаючись у наукову дискусію стосовно тлумачення терміну «механізм рефінансування банків», надамо сутнісне його розуміння як сукупність елементів (компонентів), між якими існує прямий та зворотній зв'язок, що характеризують процес надання, обслуговування та погашення банками кредитів, отриманих від НБУ на умовах строковості, платності, поверненості, цільового використання та забезпеченості.

3. На нашу думку, при побудові механізму рефінансування, перед НБУ мають поставати наступні завдання: визначення видів кредитів, які потребують банки, виходячи зі стану їх ліквідності та ключових трендів монетарної політики на поточний рік; встановлення процедури отримання коштів від регулятора; визначення прийнятних форм забезпечення за отриманими банками кредитів від НБУ; розробка переліку та розмірів штрафних санкцій за несвоєчасне та неповне погашення банками кредитів; обґрунтування величини ставки рефінансування для

його різних видів; налагодження ефективного управління ризиками регулятора, який кредитує банки; здійснення моніторингу сучасних тенденцій розвитку системи рефінансування в зарубіжних центральних банках та визначення доцільності його використання в Україні; проведення аналізу впливу обсягів та ставки рефінансування НБУ на зміну ВВП, валютний курс; вартість кредитів та депозитів, а також їх обсяг для клієнтів банків; узгодження механізму рефінансування з інструментами монетарної політики центрального банку; забезпечення високого рівня прозорості механізму рефінансування банків.

4. Основними елементами механізму рефінансування банків є об'єкти, важелі (процентка ставка, валютний курс, ціна ОВДП тощо), суб'єкти. В якості об'єктів рефінансування можуть виступати обсяг ліквідних коштів, яких не вистачає банку для підтримки ліквідності на прийнятному рівні та обсяг коштів, що потребує банк для довгострокового кредитування своїх клієнтів. Суб'єктами рефінансування можуть бути не тільки НБУ та банки, але й Державна іпотечна установа (ДІУ) та клієнти банків тощо.

5. Нам видається, що принципи рефінансування банків за рахунок коштів НБУ слід поділити на дві групи. До першої з них варто віднести загальні принципи, на яких ґрунтується діяльність центрального банку в цілому, до другої – специфічні принципи, на основі яких формується та функціонує механізм рефінансування банків.

6. За досліджуваний період зросла частка коштів рефінансування, які отримували банки України від НБУ на умовах тендерів та відповідно знижувалася вага коштів «овернайт».

З 2020 р. по четвертий квартал 2021 р. НБУ надавав банкам довгострокові кредити для стимулювання їх кредитування підприємств реального сектору економіки. Однак у зв'язку значним зростанням інфляції, НБУ відмінив надання

банкам таких кредитів. Значна частина довгострокових кредитних ресурсів НБУ була спрямована банками на купівлю ОВДП.

7. Проведення дослідження отримання кредитів по «ПриватБанк» показали, що тільки в 2017 р. він отримував кредити НБУ, а в наступні роки – здійснював лише їх погашення. На даний момент часу цей банк немає заборгованості за кредитами НБУ.

8. Дані аналізу дозволили встановити тісний зв'язок між зміною облікової ставки та ставки рефінансування за кредитами НБУ. Аналогічний зв'язок виявлений між ставкою рефінансування та ставками за кредитами, які банки надають своїм клієнтам,

7. За результатами дослідження можемо визначити основні шляхи вдосконалення механізму рефінансування зі сторони НБУ комерційних банків в Україні:

- удосконалення процентної політики, зокрема зниження облікової ставки, що вплине на відсоткові ставки на ринку та на доступність позикових коштів;
- використання ефективної методики оцінки фінансової стійкості банку, що дасть змогу визначити реальний фінансовий стан банку та зменшити ризик неповернення кредиту рефінансування;
- здійснення контролю за використанням отриманих кредитів від регулятора для унеможливлення виведення коштів за кордон або спекулятивних дій на валютному ринку;
- розкриття інформації про всі види наданих кредитів та їх погашення в рамках підвищення прозорості НБУ, що дасть змогу проводити ґрунтовний аналіз кредитних операцій НБУ;

- позачергове підтримання банків, які кредитують стратегічно важливі державні програми та галузі;
- застосування ефективних інструментів політики рефінансування, враховуючи досвід розвинених країн світу.

Зроблені висновки та запропоновані пропозиції сприятимуть формуванню сучасного ефективного механізму рефінансування, який забезпечить стабільний розвиток банківської системи та дасть стимул до подальшого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арбузов С. Г., Колобов Ю. В., Міщенко В. І., Науменкова С. В. Рефінансування // Банківська енциклопедія. Київ : Центр наукових досліджень Національного банку України, 2011.504 с.
2. Карпінський Б.А. Фінанси: термінологічний словник / Б.А. Карпінський, Т.Б. Щира / Мін-во освіти і науки України.Київ : Професіонал, 2007.608 с.
3. Шарп У.Ф. Инвестиции / У.Ф. Шарп, Г.Дж. Александер, Дж.В. Бэйли ; [пер. с англ.].М. : Инфра-М, 1998.1028 с.
4. Салтикова Г.В. Рефінансування банків: світова практика та напрями розвитку в Україні / Г.В. Салтикова // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу.2011.№2(14).С. 142–145.
5. Основы банковской деятельности (Банковское дело) / под ред. К.Р. Тагирбекова.М.: Инфра-М, Весь Мир, 2003.718 с.
6. Финансовая экономика : экон. словарь / под ред. Н. Фокина URL: <http://dictionaryeconomics.ru/word/%D0%A0%D0%B5%D1%84%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%B8%D1%80> на 26.10.2012. Назва з екрану станом на 10.12.2015 (дата звернення: 10.08.2021).
7. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов ; под ред. Н.Ю. Шведовой. – 19-е изд., испр.М. : Рус. яз.,1987.750 с.
8. Райзберг Б.А. Словарь современных экономических терминов / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский. – 4-е изд.М. : Айрис-пресс, 2008.480 с.
9. Сучасний фінансово-кредитний словник / за заг. ред. М.Г. Лапусти, П.С. Нікольського. – 2-е вид., доп.М. : ИНФРА-М, 2002.1103 с.
10. Про затвердження Положення про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи:

постанова НБУ від 17.09.2015 № 615 URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0615500-15#Text> (дата звернення:
10.08.2021).

11. Про іпотеку: Закон України від 05.06.2003 № 898-IV. URL:
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/898-15> (дата звернення: 13.09.2021).

12. Про Державну іпотечну установу : Постанова Кабінету Міністрів
України від 17.07.2009 № 768 URL: [http://ipoteka.gov.ua/sites/
default/files/1statut_diu.pdf](http://ipoteka.gov.ua/sites/default/files/1statut_diu.pdf) (дата звернення: 13.09.2021).

13. Порядок рефінансування первинних кредиторів для кредитування
будівництва об'єктів житлового призначення та придбання житла в цих об'єктах :
рішення Державної іпотечної установи від 15.10.2010 № 431/3. URL: [http://ipoteka.
gov.ua/sites/default/files/porydok_11_02_11.pdf](http://ipoteka.gov.ua/sites/default/files/porydok_11_02_11.pdf) (дата звернення: 20.09.2021).

14. Механізм рефінансування банків у контурі глобалізаційних процесів:
монографія/О.Мельниченко; фективна економіка №1, 2015 URL:
<http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3735> (дата звернення: 13.09.2021).

15. Центральний банк та грошово-кредитна політика : підручник / кол.
авт.: А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна, М.І. Савлук та ін. ; за ред. А.М. Мороза і М.Ф.
Пуховкіної.Київ : КНЕУ, 2005.556 с.

16. Долан Е. Дж. Гроші, Банківська справа та грошовокредитна політика /
пер. з англ. В. Лукашевича та ін. ; за заг. ред. В. Лукашевича.М., 1996.496 с.

17. Інструкція про порядок регулювання діяльності комерційних банків в
Україні : Постанова Правління НБУ № 368 від 28.08.2001 URL:
<http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1028.722.35&nobreak1> (дата звернення: 20.09.2020).

18. Офіційний сайт Національного банку України. URL :
<https://bank.gov.ua/ua/markets/liquidity> (дата звернення: 01.09.2021).

19. Прихована емісія. Хто найбільше отримав кредитів рефінансування
від НБУ URL:

https://biz.censor.net/resonance/3278201/prihovana_emsya_hto_nayiblshe_otrimav_k_redivn_refnansuvannya_vd_nbu (дата звернення: 13.10.2021).

20. Національний банк з початку IV кварталу припиняє проведення операцій із довгострокового рефінансування та процентного свопу. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-z-pochatku-iv-kvartalu-pripinyaye-provedennya-operatsiy-iz-dovgostrokovogo-refinansuvannya-ta-protsentnogo-svopu> (дата звернення: 20.09.2021).

21. Грошово-кредитна система України в умовах ринкових перетворень в економіці [Текст] : монографія / О. В. Дзюблюк, Б. П. Адамик, Н. Д. Галапуп та ін.; за ред. д.е.н., проф. О. В. Дзюблюка. Тернопіль:Карт-Бланш, 2007.308с.

22. Адамик Б. П. Центральний банк і грошово-кредитна політика [Текст] : підручник / Б. П. Адамик. [2-ге видання, доп. і переробл.]. К.: Кондор, 2011. 416с.

23. Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=14994057&cat_id=127891 (дата звернення: 10.08.2021) (дата звернення: 13.09.2021).

24. Національний банк України зберіг облікову ставку на рівні 8,5% URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-ukrayini-zberig-oblikovu-stavku-na-rivni-85> (дата звернення: 01.11.2021).

25. У 2019 обсяги погашення заборгованості за кредитами рефінансування неплатоспроможних банків збільшились на 0,96 млрд.грн до 3,6 млрд.грн URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/u-2019-obsyagi-pogashennya-zaborgovanosti-za-kreditami-refinansuvannya-neplatospromojnih-bankiv-zbilshilis-na-096-mlrd-grn-do-36-mlrd-grn> (дата звернення: 01.11.2021).

26. У I півріччі Національний банк отримав на погашення заборгованості за кредитами рефінансування неплатоспроможних банків 1,1

млрд.грн. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/u-i-pivrichchi-natsionalniy-bank-otrimav-na-pogashennya-zaborgovanosti-za-kreditami-refinansuvannya-neplatospromojnih-bankiv-11-mlrd-grn> (дата звернення: 01.11.2021).

27. Афанасьєв А.О. Гроші та кредит: [конспект лекцій] / А.О. Афанасьєв, Т.Б. Кузенко, Р.А. Фісичкін.Х.: ХНЕУ, 2006.179 с.

28. Побережна Н.М. Зарубіжний досвід грошово-кредитної політики та особливості застосування деяких аспектів банківської системи в Україні / Н.М. Побережна, А.С. Колисніченко // Науковий вісник Ужгородського університету, 2014.С. 92–107.

29. Гроші та кредит: [підручник] / За наук. ред. М.І. Савлука; 6-те вид., перероб. і доп.К.: КНЕУ, 2011.589 с.

30. Офіційний сайт Ради керуючих Федеральної резервної системи URL: <https://www.federalreserve.gov/funding-credit-liquidity-and-loan-facilities.htm> (дата звернення: 02.10.2021).

31. Глазьев С.Ю. Санкции США и Банка России: двойной удар по национальной экономике // «Вопросы экономики».2014.№9.С. 13.

32. Брус С.І. Політика кількісного пом'якшення у США та ЄС : особливості, ризики, перспективи / С.І. Брус, Є.О. Бублик // Економіка України.2016. №2.С. 76–95.

33. Грошово-кредитне регулювання у механізмі забезпечення макроекономічної стабілізації і ефективності функціонування банківської системи України : монографія / за ред. О.В. Дзюблюка.Тернопіль : ТНЕУ, 2014.530 с.

34. Динамика макроэкономических показателей США составлена по данным «Trading Economics» URL: <http://www.tradingeconomics.com/united-states> (дата звернення: 01.10.2021).

35. Мельник П.В. Банківські системи зарубіжних країн: [підручник] / П.В. Мельник, Л.Л. Тарангул, О.Д. Гордей.К.: Алерта, 2010.586 с.

36. Офіційний веб-сайт Банку Англії URL: <http://www.bankofengland.co.uk>.
(дата звернення: 01.10.2021).
37. Офіційний веб-сайт ЄЦБ URL:
<https://www.ecb.europa.eu/mopo/decisions/html/index.en.html>
38. ECB decides on measures to address severe tensions in financial markets
URL: <https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2010/html/pr100510.en.html>
39. У I півріччі Національний банк отримав на погашення заборгованості за кредитами рефінансування неплатоспроможних банків понад 1,4 млрд грн.
URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/u-i-pivrichchi-natsionalniy-bank-otrimav-na-pogashennya-zaborgovanosti-za-kreditami-refinansuvannya-neplatospromojnih-bankiv-ponad-14-mlrd-grn>
40. ECB announces measures to support bank lending and money market activity URL: https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2011/html/pr111208_1.en.html
41. Грошово-кредитна політика в Україні: монографія / В. С. Стельмах [та ін.]. К.: Знання, 2000. 305 с. (Бібліотечка банкіра).
42. Дзюблюк О. Ефективність монетарного впливу центрального банку на кредитне стимулювання розвитку виробництва / О. Дзюблюк, Г. Забчук // Фінанси України. 2012. № 7. С. 17–27.
43. Міщенко С.В. Удосконалення монетарної політики та регулювання фінансових систем // Вісник Національного банку України [Текст] / С. Міщенко. 2011. № 5. С. 21–27.
44. Аналіз ефективності монетарної політики Національного банку України: інформаційно-аналітичний документ Офісу з економічного та фінансового аналізу у Верховній Раді України. URL: https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2016/08/FEAO_Analysis-of-the-NBU-Monetary-Pollicy-effectiveness_A5_03.pdf. (дата звернення: 01.10.2021).
45. Річний звіт фонду гарантування вкладів фізичних осіб за 2017 рік
URL:

https://www.fg.gov.ua/images/docs/reports/Annual_report_FGVFO_zvit_2017_ukr.pdf (дата звернення: 25.10.2021).

46. Фінансова звітність згідно з МСФЗ Річний звіт фінансовий АТ КБ «ПриватБанк» за 2018-2020 роки URL : <https://privatbank.ua/about/finansovaja-otchetnost> (дата звернення: 25.10.2021).

47. Щоквартальний фінансовий АТ КБ «ПриватБанк» за 30.09.2021 URL: <https://privatbank.ua/about/finansovaja-otchetnost> (дата звернення: 29.10.2021).

48. Україна нарощує борги. Хто скуповує її ОВДП і чому. URL: <https://finclub.net/ua/analytics/ukraina-naroshchuie-borhy-khto-skupovuie-ii-ovdp-i-chomu.html> (дата звернення: 15.09.2021).

49. Про затвердження Змін до Положення про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи: постанова НБУ від 26.08.2021 № 91 URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/PB21124.html (дата звернення: 29.08.2021).

50. Рефінансування банків : монографія / Н.П. Шульга, Ю.М. Уманців, О.В. Мельниченко; за заг. ред. Н.П. Шульги. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017.324 с.

51. Про затвердження Змін до Положення про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи постанова НБУ від 26.08.2021 № 91 URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_26082021_91